

 Daniel Slivka¹

 <https://orcid.org/0000-0002-5641-8508>

UNIwersytet Preszowski w Preszowie

 <https://ror.org/02ndfsn03>

Środowisko człowieka i jego wartościowa interpretacja w tradycji judaizmu

 <https://doi.org/10.15633/9788363241032.15>

Święte teksty Pisma od początku przedstawiają nam Boga jako Stwórcę wszystkiego, co istnieje. Bóg darował człowiekowi środowisko naturalne wraz ze wszystkim innym, a jego wykorzystywanie oznacza dla nas odpowiedzialność w stosunku do wszystkich, w stosunku do przyszłych pokoleń i całej ludzkości. Okoliczność, że Bóg stworzył wszystko, w myśl żydowsko-chrześcijańskiej tradycji wyraża prawdę, że wszystko zależy od Bożej decyzji i całe stworzenie jest wolnym Bożym darem. Szczególny dar Stworzyciela dla stworzenia spoczywa jednak w samej istocie człowieka, a mianowicie w tym, że Bóg stworzył człowieka na swój obraz. Człowiek, który stworzony jest na obraz Boga, jest przedstawicielem Boga przez to, że za swoje czyny w stosunku do środowiska odpowiada przed swoim Stwórcą. Bóg powierza

---

1 Profesor na Wydziale Nauk Historycznych Greckokatolickiego Uniwersytetu w Preszowie. Doktor teologii i filozofii. Ukończył studia teologiczne na Uniwersytecie Comeniusa w Košicach i Międzynarodowe Centrum Kultury Greckiej z Centrum Studiów Języka i Kultury Greckiej na University of Ioannina (Grecja), jest też absolwentem Wydziału Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu w Hajfie w Izraelu.

środowisko i świat, człowiek ma się starać o ten świat i kontynuować Boży akt stworzenia. Dlatego teologia stworzenia jest w swojej istocie ekologiczna, agape-teologiczna.

Stwórca kontra stworzenie

Jeśli chcemy zrozumieć środowisko człowieka w tradycji judaizmu, musimy wziąć pod uwagę dwa teksty biblijne pochodzące z Księgi Rodzaju, które w pierwszej kolejności dotyczą osoby ludzkiej. W tekstach Biblii hebrajskiej, w Księdze Rodzaju wyraźnie podkreślana jest wielkość człowieka: „Potem rzekł Bóg: «Uczyńmy człowieka na obraz nasz, podobnego do nas i niech panuje nad rybami morskimi i nad ptactwem niebios, i nad bydłem, i nad całą ziemią, i nad wszelkim płazem pełzającym po ziemi!». I stworzył Bóg człowieka na obraz swój. Na obraz Boga stworzył go. Jako mężczyznę i niewiastę stworzył ich” (Rdz 1, 26–27); „W dniu, kiedy Pan Bóg uczynił ziemię i niebo, A jeszcze nie było żadnego krzewu polnego na ziemi ani nie wyrosło żadne ziele polne, bo Pan Bóg nie spuścił deszczu na ziemię i nie było człowieka, który by uprawiał rolę, A tylko mgła wydobywała się z ziemi i zwilżała całą powierzchnię gleby, Ukształtował Pan Bóg człowieka z prochu ziemi i tchnął w nozdrza jego dech życia. Wtedy stał się człowiek istotą żywą” (Rdz 2, 4b–7).

Już pierwsze rozdziały Księgi Rodzaju prezentują pozycję człowieka wśród pozostałych stworzeń. W tekstach biblijnych wyrażony jest nienaruszalny majestat człowieka i jego odrębność. Tutaj należy respektować, chronić i rozwijać².

Człowiek stworzony jest na obraz Boga, osiąga najwyższy majestat. Poprzez określenie „Na obraz Boga” Pismo definiuje człowieka – osobę ludzką jako taką i nadaje mu najwyższy priorytet wśród stworzenia. Potwierdzeniem tego jest również fakt, że człowiek, jako stworzenie Boże, staje się współpracownikiem Boga, tj. ma panować nad ziemią i zaludnić ją. Do tego dołącza jeszcze jedna okoliczność, a mianowicie taka, że Bóg porozumiewa się z człowiekiem już od początku świata aż do dnia dzisiejszego za pomocą różnych form przekazu i adresuje do niego swoje słowo³. Słowo zawiera wezwanie do podporządkowania sobie i zaludnienia ziemi. Człowiek jest uwieńczeniem

---

2 M. Petro, *Kríza súčasného manželstva a cesty jej prekonania*, Štúdio F Námestovo, Námestovo 2004, s. 109.

3 Papiéska Komisja Biblijna, *Naród żydowski i jego święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*, Verbinum, Kielce 2002, rozdz. 27.

całego pozostałego stworzenia. Staje się odbiorcą jego słowa i nawiązuje dialog ze Stwórcą⁴. Wszystko jest uzupełnione posłuszeństwem człowieka wobec Stwórcy. „I dał Pan Bóg człowiekowi taki rozkaz: Z każdego drzewa tego ogrodu możesz jeść, Ale z drzewa poznania dobra i zła nie wolno ci jeść, bo gdy tylko zjesz z niego, na pewno umrzesz” (Rdz 2, 16–17).

Kolejnym aspektem jest istnienie człowieka jako mężczyzny i kobiety. Celem tego związku jest służba życiu. Przez to, że człowiek jest stworzony na podobieństwo Boga jako mężczyzna i kobieta, równość płci znajduje się na tym samym poziomie i równa się majestatowi. „Podobieństwo do Boga, wspólnota mężczyzny i kobiety oraz panowanie nad światem są więc wzajemnie ściśle powiązane”⁵. Apogeum stworzenia jest stworzenie człowieka jako mężczyzny i kobiety na obraz i podobieństwo Boga i powierzenie mu panowania nad całym stworzonym światem⁶.

Stosunek pomiędzy okolicznością, że osoba ludzka została stworzona na obraz Boga i tym, że otrzymała ona ziemię, żeby ją sobie podporządkować, wskazuje na skutki, które wykluczają (pomiędzy ludźmi) nadrzędność między człowiekiem a człowiekiem i pomiędzy poszczególnymi grupami społecznymi. Jest to mandat dla każdego człowieka obligujący go do kontynuacji dzieła stworzenia i życia w harmonii w ramach stosunków, które człowiek stwarza. W tekstach biblijnych wyrażony jest również wymóg zachowania tygodniowego rytmu, w którym człowiek ma zarezerwowany czas dla Boga / czas odpoczynku jako dla swojego Stwórcy. W kontekście dialogu stworzenia ze stwórcą, oddaje mu cześć⁷.

Podobnie również nauczyciele Talmudu przedstawiają osobę ludzką będącą na szycie wśród wszystkich stworzeń Bożych. Wskazują na niezmienność indywidualności. Indywidualność człowieka ukazuje się w kontakcie z innymi ludźmi. Każda indywidualność została przez Stwórcę wtłoczona do każdej jednostki, ponieważ jest dziełem Boga. Z tego również w judaizmie wynika fakt równości pomiędzy ludźmi. W niej żadna osoba nie ma pierwszeństwa przed drugą. Człowiek jest więc odpowiedzialny za swój indywidualny

---

4 L. Contos, *Základná antropologická línia v encyklikách Jána Pavla II*, Dobrá kniha, Trnava 1996, s. 37.

5 Papiaska Komisja Biblijna, *Naród żydowski i jego święte Pisma...*, dz. cyt.

6 K. Kardis, *Mezopotámska mytológia a biblická predhistória* (Rdz 1–11), w: *Disputationes quodlibetales* 2004, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov 2004, s. 38.

7 Papiaska Komisja Biblijna, *Naród żydowski i jego święte Pisma...*, dz. cyt.

rozwój i za całe pozostałe stworzenie. Stworzony świat istnieje z uwagi na niego samego⁸.

Zadanie i odpowiedzialność człowieka

Kolejnym ukierunkowującym i jednocześnie będącym kontynuacją tekstem jest jednoznaczne oświadczenie i wezwanie dla człowieka. „I błogosławił im Bóg, i rzekł do nich Bóg: «Rozradzajcie się i rozmnażajcie się, i napełniajcie ziemię, i czyńcie ją sobie poddaną; panujcie nad rybami morskimi i nad ptactwem niebios, i nad wszelkimi zwierzętami, które się poruszają po ziemi!» Potem rzekł Bóg: «Oto daję wam wszelką roślinę wydającą nasienie na całej ziemi i wszelkie drzewa, których owoc ma w sobie nasienie: niech będzie dla was pokarmem! Wszystkim zaś dzikim zwierzętom i wszelkiemu ptactwu niebios, i wszelkim płazom na ziemi, w których jest tchnienie życia, daję na pokarm wszystkie rośliny.» I tak się stało. I spojrział Bóg na wszystko, co uczynił, a było to bardzo dobre. I nastał wieczór, i nastał poranek – dzień szósty” (Rdz 1, 28–31).

Od stosunku Bóg – Stwórca i człowiek temat przesuwają się na stosunek człowieka do swojego środowiska. Człowiek otrzymuje nakaz podporządkowania sobie ziemi (por. Rdz 1, 28). Prawo posiadania rozpoczyna się tym, aby człowiek „uprawiał i strzegł” – „I wziął Pan Bóg człowieka i osadził go w ogrodzie Eden, aby go uprawiał i strzegł” (Rdz 2, 15). Człowiek otrzymuje prawo do posiadania / gospodarowania światem, które wiąże się z pracą. Kwestia stosunku do świata przedstawiona jest w ten sposób, że człowiek jest zarządcą, a nie jego uniwersalnym właścicielem⁹. Nawet kiedy grzech człowieka narusza stosunek do stworzonych rzeczy i praca staje się męcząca (Rdz 3, 19), nie unieważnia się zadania człowieka polegającego na tym, że poprzez pracę będzie się realizować zarówno jego rozwój, jak i rozwój świata. Ludzkość zobowiązana jest zarządzać środowiskiem i przyrodą jako Boży przedstawiciel i zachowywać się w stosunku do niej w taki sam sposób jak Bóg, który ją stworzył.

Sposób zarządzania i organizacja środowiska i przyrody od początku nie jest dowolny. Hermeneutykę tej sytuacji przedstawia następujący fragment Pisma: „I wziął Pan Bóg człowieka i osadził go w ogrodzie Eden, aby go uprawiał

---

8 K. Schubert, *Židovské náboženství v proměnách věků: Zdroje / Teologie / Filosofie / Mystika*, Vyšehrad 2002, s. 43.

9 Š. Kováč, *Pro Sacerdote*, Prima – Print spol.s.r.o., Topolčany 1999, s. 30.

i strzegł. I dał Pan Bóg człowiekowi taki rozkaz: Z każdego drzewa tego ogrodu możesz jeść, Ale z drzewa poznania dobra i zła nie wolno ci jeść, bo gdy tylko zjesz z niego, na pewno umrzesz” (Rdz 2, 15–17). Tekst wskazuje na stosunek panowania nad ziemią wyrażony słowami *uprawiać* i *strzec*, związany z dotrzymywaniem określonych zasad i odpowiedzialności, które przedstawia nakaz Pana dotyczący niespożywania owoców z drzewa poznania. Tragedia rozpoczyna się w momencie, kiedy człowiek narusza zakaz i konsekwencją tego jest naruszenie harmonii, utrata zaufania. Zadane pytanie „Gdzie jesteś?” (Rdz 3, 9) odzwierciedla fakt, że człowiek znajduje się tam, gdzie nie powinno go być, tj. nie w miejscu, które Bóg mu wyznaczył i to nie tylko w stosunku do niego, ale też w stosunku do środowiska. Z nieposłuszeństwa wynikają również kolejne następstwa: utrata Edenu, skazanie – praca pozostaje, ale ukierunkowana jest na ziemię i człowiek będzie ją sobie swoją pracą podporządkowywać. Pracy towarzyszyć będzie fizyczny i duchowy wysiłek. Mimo że doszło do naruszenia pierwotnego stanu człowieka, to jego powołanie do tworzenia i pracy pozostaje nienaruszone. Celem jest doprowadzenie czynności twórczej do pełni. Interesujące jest, że nawet kiedy człowiek swoją wolną decyzją naruszył swój stan pierwotny, to jego majestat pozostaje, ponieważ tak chciał Bóg. „jednak ten aspekt jest wtórym aspektem i nie ma on wpływu na kwestię «wielkości», zamierzoną przez Boga w jego planie stworzenia”¹⁰.

Szabat i rok jubileuszowy jako akt odpowiedzialności za środowisko

Naród żydowski przyjął Boże objawienie, zawarł umowę z Bogiem, a przez to, że Bóg go wybrał, naród ten otrzymał szczególną pozycję. Wskutek tego działania Boga sam naród żydowski uznaje się za naród odpowiedzialny za stworzony świat. Pozostałe okoliczności w stosunku do środowiska wynikają z polecenia zawartego w Torze: *Ve eléh šemót – Ex i vajjikrá – Lv* i są to święte lata: Szabatowy rok i sobota:

- „Przez sześć lat obsiewać będziesz ziemię swoją i zbierać jej plony, W siódmym zaś zostawisz ją odłogiem i nie uprawisz jej, niech pożywią się z niej ubodzy twego ludu, a tym, co pozostanie po nich, niech pożywią

---

10 Papieska Komisja Biblijna, *Naród żydowski i jego Święte Pisma...*, dz. cyt., rozdz. 28.

się zwierzęta polne; tak też postąpisz z twoją winnicą i z twoim ogrodem oliwnym. Sześć dni wykonywać będziesz swoje prace, ale dnia siódmego będziesz świętował, aby wypoczął twój wół i twój osioł i aby wytchnął syn twojej niewolnicy i przychodzeń” (Wj 23, 10–12).

- „I przemówił Pan do Mojżesza na górze Synaj tymi słowy: Mów do synów izraelskich i powiedz im tak: Gdy wejdziecie do ziemi, którą Ja wam daję, to ziemia ta będzie obchodzić sabat dla Pana: Przez sześć lat będziesz obsiewał swoje pole i przez sześć lat będziesz obcinał swoją winnicę, i będziesz zbierał jej plon. Lecz w roku siódmym będzie mieć ziemia sabat całkowity, odpoczynek, sabat dla Pana. Nie będziesz obsiewał swego pola ani obcinał swojej winnicy. Nie będziesz zbierał żniwa z tego, co samo wyrosło po żniwie twoim, i nie będziesz zrywał winogron z nie obciętych pędów. Ziemia mieć będzie rok odpoczynku. To, co ziemia wyda w czasie swego odpoczynku, będzie dla was pożywieniem – dla ciebie i dla twego sługi, i dla twojej służebnicy, i dla twego najemnika, i dla tych, którzy u ciebie mieszkają, Dla twojego bydła i dla zwierząt, które są na twojej ziemi będzie pożywieniem cały jej plon” (Kpł 25, 1–7).
- „A jeśli byście pomyśleli: Co będziemy jedli w siódmym roku, skoro nie będziemy siali i nie będziemy zbierali naszego plonu? To Ja ześlę takie błogosławieństwo moje dla was w szóstym roku, iż wyda plon na trzy lata” (Kpł 25, 20–21).
- Rok jubileuszowy „Naliczysz sobie siedem lat sabatowych, siedem razy po siedem lat. Czas tych siedmiu lat sabatowych obejmować będzie czterdzieści dziewięć lat. W dziesiątym dniu siódmego miesiąca każesz zadąć w róg. W dniu pojednania każecie dąć w rogi po całej waszej ziemi. Poświęcicie pięćdziesiąty rok i obwołacie w ziemi wolność dla wszystkich jej mieszkańców. Będzie to dla was rok jubileuszowy. Wróćcie każdy do dawnej swojej własności i wróćcie każdy do swojej rodziny. Rokiem jubileuszowym będzie dla was ten pięćdziesiąty rok. Nie będziecie obsiewać i nie będziecie żąć tego, co w ciągu niego samo wyrosło, i nie będziecie zbierać winogron z nie obciętych w ciągu niego pędów, Gdyż jest to rok jubileuszowy. Będzie on dla was święty; lecz wprost z pola będziecie jedli jego plon” (Kpł 25, 8–12).

Oprócz soboty, która należała do Boga, świąteczny charakter miało wymaganie skierowane do narodu dotyczące szabatowego – siódmego roku. Ziemi nie uprawiało się, przez co wyrażało się, że należy ona do Boga. Jest to

jednocześnie wyznanie i szkoła wiary, zaufania i polegania na Panu. Ciekawostką był rok jubileuszowy. Obchodziło się go co pięćdziesiąt lat. Majątek (domy, pola i pozostałe) sprzedany z biedy i nędzy wracał z powrotem do pierwotnego właściciela. Z tego wynika, że Izraelita nigdy nie sprzedał swojego majątku, tylko oddał go w użytkowanie. W roku jubileuszowym nawet niewolnicy żydowskiego pochodzenia otrzymywali wolność. Dlatego też rok jubileuszowy nazywano także rokiem wolności.

Święta i święta rolnicze judaizmu jako wyrażenie stosunku do przyrody

Pascha (gr. *Pesach*) jest najważniejszym żydowskim świętem, które obchodzi się z okazji wyzwolenia narodu żydowskiego z niewoli egipskiej. Wyraźnie kładzie się nacisk na okoliczność, kiedy zginęli wszyscy pierworodni w Egipcie, ale Izraelitów ten ostatni cios nie dotknął, ponieważ ich drzwi były oznaczone krwią zabitego baranka. Oprócz innych nazw żydowskie święto *Pesach* nosi również hebrajską nazwę *Chag ha-Aviv*, co oznacza święto wiosny¹¹. Powodem jest fakt, iż w myśl biblijnego tekstu Księgi Wyjścia 13, 4 odejście Izraelitów z Egiptu miało miejsce na wiosnę i również największe żydowskie święto przybiera wszelką „wiosenną” symbolikę. Symbolika ta pokazuje ewidentne nawiązanie do przyrody, która w miesiącach wiosennych przedstawia odnowę życia roślin i całej przyrody¹². W dalszej kolejności święto *Pesach* związane jest, ewentualnie zaklasyfikowane, do pełnego cyklu gospodarowania w Izraelu wraz z datą wyjścia z Egiptu w żydowskim miesiącu *nisan/aviv*, który jednocześnie jest pierwszym miesiącem wiosny¹³. Jego znaczenie dotyka również osobistej duchowości, ponieważ *Pesach* przedstawia także dla zwykłego żyda możliwość osiągnięcia poprzez celebrowanie tego święta duchowego odrodzenia¹⁴.

Święto *Szawuot* jest żydowskim świętem pielgrzymim, którego nazwę tłumaczy się jako święto tygodni. Święto to przypada na siódmy tydzień

---

11 Y. Levy, *Oxford English – Hebrew Hebrew – English Dictionary*, Oxford University Press, Oxford 1991, s. 472 [Święto Przaśników lub Święto Macy (hebr. *Chag ha-macot*) – przyp. Redakcji].

12 M. Stern, *Svátky v životě židů*, Vyšehrad, Praga 2002, s. 165.

13 J. Newman, G. Sivan, *Judaismus od A do Z. [Judaizm od A do Z]*, Sefer, Praga 2009, s. 80, 137.

14 M. Stern, *Svátky v životě židů...*, dz. cyt., s. 165.

po święcie Pesach i jest tak samo powiązane z pełnym cyklem gospodarowania i podziękowaniem za pierwsze żniwa zgodnie z zapisami w Księdze Wyjścia 23, 16, brzmiącymi tak: „A niech się nie pokazują przed obliczem moim z próżnymi rękami. I Święta Żniw, pierwszych plonów prac twoich, z tego, coś wysiał na polu. I Święta Zbiorów z końcem roku, gdy zbierzesz plony twoje z pola. Trzy razy w roku zjawią się wszyscy mężczyźni twoi przed obliczem Wszechmocnego, Pana” (Wj 23, 16). Jego wyraźną częścią jest hebrajski *jóm ha-bikurím*, znany jako dzień pierwszych płodów. Początek okresu pierwszych płodów miał jednocześnie religijny charakter. Każdy hodowca przynosił te najlepsze pierwsze owoce do świątyni jerozolimskiej jako dar, który zostawał jednoznacznie pobłogosławiony i to błogosławieństwo odnosiło się do całej pracy związanej z hodowlą i do Izraelity¹⁵. Święto znane jest również pod nazwą *chag ha-kacir* – święto żniw pierwszych płodów – po którym dojrzewał jęczmień i rozpoczynał się okres zbiorów pszenicy¹⁶.

O tych praktykach mówi Księga Liczb (18, 12; 28, 26), gdzie znajdziemy następujące zapisy:

- „Wszystko, co najprzedniejsze z oliwy, i wszystko, co najprzedniejsze z wina i zboża, ich pierwociny, które oni Panu dają, tobie oddałem. Pierwsze plony ich ziemi, które przynoszą Panu, będą do ciebie należeć. Każdy czysty w twoim domu może je jeść” (Lb 18, 12–13).
- „A w dniu pierwszych zbiorów, gdy będziecie składać Panu nową ofiarę z pokarmów, w wasze Święto Tygodnia, będziecie mieli uroczyście ogłoszone święto i nie będziecie wykonywać żadnej ciężkiej pracy. Złożycie na ofiarę całopalną, woń przyjemną dla Pana, dwa cielce, jednego barana, siedem rocznych jagniąt, A na ich ofiarę z pokarmów trzy dziesiąte efy przedniej mąki zacyznionej oliwą na każdego cielca, dwie dziesiąte na każdego barana, A po jednej dziesiątej na każde jagnię z siedmiu jagniąt, Jednego kozła, aby dokonać za was przebłagania. Będziecie to składać oprócz stałej ofiary całopalnej oraz jej ofiary z pokarmów. Mają być u was bez skazy wraz z ich ofiarami z płynów” (Lb 28, 26–31).

¹⁵ Tamże, s. 206.

¹⁶ J. Newman, G. Sivman, *Judaizm od A do Z...*, dz. cyt., s. 204 [*Szawuot* (hebr. שבועות = Tygodnie) – żydowskie Święto Tygodni (hebr. *Chag ha-Szawuot*), zwane też Świętem Żniw lub Świętem Zbiorów (hebr. *Chag ha-Kacir*, dosł. „koniec żniw”) – przyp. Redakcji].

Święto znane jako Sukkot (תּוֹכּוֹס) oznacza Święto Szalasów (Namiotów), które wiąże się z wyjściem Izraelitów w Egiptu i mieszkania w namiotach podczas tej ucieczki. Święto owo jest również znane jako hebrajskie święto chag ha-asif, co oznacza święto zbiorów, zbiorów jesiennych płodów ziemi¹⁷. Koniec sezonu żniw utrzymywał się w duchu wdzięczności i radości za otrzymane błogosławieństwa, które w praktyce stanowią składanie różnych ofiar¹⁸. „A piętnastego dnia siódmego miesiąca będziecie mieli uroczyste ogłoszone święto. Nie będziecie wykonywać żadnej pracy. Będziecie obchodzić święto Pana przez siedem dni. Złożycie na całopalną ofiarę ogniową, woń przyjemną dla Pana, trzynaście cielców, dwa barany, czternaście rocznych jagniąt; mają one być bez skazy. Do tego złożycie na ich ofiarę z pokarmów trzy dziesiąte efy przedniej mąki zacynionnej oliwą na każdego cielca z tych trzynastu cielców, dwie dziesiąte efy na każdego barana z tych dwóch baranów I po jednej dziesiątej efy na każde jagnię z tych czternastu jagniąt Oraz jednego kozła na ofiarę za grzech oprócz stałej ofiary całopalnej wraz z jej ofiarą z pokarmów i z płynów” (Lb 29, 12–16).

Święto lub uroczystość na cześć płodów, po hebrajsku *Tu bi-szwat*, jest kolejnym świętem, które związane jest ze żniwami i błogosławieństwem dla Izraelitów. Sama nazwa zawiera liczbową wartość numeru 15 miesiąca szwat. Liczba odwołuje się do 15 różnych roślin, którymi naród izraelski został obdarowany przez Boga. Wszystkich roślin jest jednak 17, o ile dodaje się tutaj jeszcze 2 rodzaje zboża. Wspólne spożywanie związane jest z dziękczynieniem za dary ziemi, które są jednocześnie darami Boga. Modlitwa dziękczynna w jasny sposób ukazuje połączenie jednostki i ziemi, które przybiera następujące brzmienie: „Boże nasz, królu świata, ty stworzyłeś niezliczone ilości stworzeń i ich potrzeby. Dziękujemy ci za wszystko co stworzył, abyś wszystko przy życiu zachował. Bądź pochwalony ty, który żyjesz po wszystkie czasy”¹⁹.

W tym szeregu, jako kolejne, pojawia nam się święto znane jako ofiara dziękczynna. Ofiara, którą składała się z wiązki jęczmienia, była noszona i przekazywana jako dziesięcina kapłanom. Sens tej ofiary tkwił również w tym przypadku w podziękowaniu Bogu za nowe zbiory, przed przygotowaniem z nich pokarmów²⁰.

17 M. Stern, *Svátky v životě židů...*, dz. cyt., s. 105.

18 J. Newman, G. Sivan, *Judaizmus od A do Z...*, dz. cyt., s. 190.

19 M. Stern, *Svátky v životě židů...*, dz. cyt., s. 149–150.

20 Tamże, s. 195.

Wydarzenia na łonie przyrody – w górach/na szczytach – Góra jako szczególne środowisko spotkania

Wszystkie duże i istotne wydarzenia w historii starożytnego Izraela działy się w górach, tj. na łonie natury. Góry od niepamiętnych czasów były miejscem tajemniczym, miejscem stykania się ziemskiego i niebiańskiego świata, podobnie jak ludzkie doświadczenia związane ze zdobywaniem szczytu i obserwowaniem otaczającego świata dały ludziom zamieszkującym starożytny Bliski Wschód poczucie, że coś/ktoś nad nimi góruje. Dlatego też szczyty gór stały się miejscem i siedzibą bogów, ewentualnie miejscem świętym, w którym można spotkać się z Bogiem. Tak samo góra staje się miejscem spotkania człowieka z Bogiem z eschatologiczną perspektywą w przyszłości u proroków, miejscem modlitwy i mistyki w Księdze Lamentacji związanym z pielgrzymowaniem na święta do Jeruzalem na górę Syjon.

W ten sposób możliwość przekłada się na wspólny dialog, ponieważ również judaizm czerpie swoje pojmowania Boga, świata, człowieka z Pisma. Kiedy biblijne teksty mówią o człowieku, mówią jednocześnie również o Bogu, o jego środowisku, środowisko naturalne nie jest jedynie materią, ale stanowi ono też godne podziwu dzieło Stwórcy.

Zakończenie

Inspiracją był również dokument Papieskiej Komisji Biblijnej *Biblia a moralność* oraz podrozdział *Człowiek stworzony jako obraz Boży i jego odpowiedzialność moralna*²¹. W dokumencie stwierdza się, iż cały świat stworzył Bóg. Okoliczność moralnych następstw jest związana z konstatacją, iż człowiek stworzony jest na obraz Boże. Co to stwierdzenie jednak oznacza: człowiek ma eksplorować plan Boży i ma postępować właściwie. Należy do niego zadanie formowania w sposób „kreatywny” świata stworzonego przez Boga. Odpowiedzialność ta musi być realizowana w sposób mądry i łaskawy, przypominający władanie samego Boga nad swoim stworzeniem. Ludzie mogą rządzić przyrodą i objawiać wielkość wszechświata, ale muszą respektować limity określone przez Stworzyciela, ponieważ w przeciwnym razie ziemia może

---

21 Por. Papieska Komisja Biblijna, *Biblia a moralność. Biblijne korzenie postępowania chrześcijańskiego*, Verbinum, Kielce 2009, s. 26-30.

stać się miejscem bezgranicznego wyzysku, który może zniszczyć delikatną równowagę i harmonię przyrody. Bóg, ludność i stworzony świat są wzajemnie powiązani i dlatego powiązana jest teologia, antropologia i ekologia. Nie-
respektowanie praw Stwórcy do ludności i świata prowadzi do ekologicznej katastrofy.

